

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ГАЛУЗЕЙ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ**

Надія Темірова

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Методичний poradник для студента-початківця

Вінниця – 2023

УДК 94(477):378.016-057.875](075)
Т 322

*Рекомендовано до видання вченою радою факультету історії та міжнародних відносин Донецького національного університету імені Василя Стуса
(протокол № 12 від 27 червня 2023 р.)*

Рецензенти:

Пятницькова І. В., кандидат істор. наук, доцент кафедри історії України та спеціальних галузей історичної науки ДонНУ імені Василя Стуса.

Пшемицька Є.О., кандидат істор. наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії та археології ДонНУ імені Василя Стуса.

Темірова Н. Р.

Т 322 Історія України. Методичний poradник для студента-початківця.

Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. 38 с.

Методичний poradник створено для оптимізації освітнього процесу з історії України, що охоплює періоди давньої, середньовічної, ранньомодерної доби, у хронологічних межах від давнини до середини XVII ст. У виданні запропоновано структуру навчальної дисципліни, плани семінарських занять, завдання для самостійної роботи, рекомендації до їх підготовки, історичний довідник, питання до заліку та іспиту, тематику студентських дослідницьких робіт.

Викладені матеріали орієнтовані на здобувачів вищої освіти першого курсу спеціальності «Історія та археологія» та освітньої програми «Історія та археологія».

УДК 94(477):378.016-057.875](075)

© Темірова Н. Р., 2023

© ДонНУ імені Василя Стуса, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
АРХІТЕКТОНІКА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ	
НАСТАНОВИ З ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	18
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА ПОРАДИ ЩОДО ЇХ ВИКОНАННЯ	20
<i>Презентаційна доповідь</i>	<i>20</i>
<i>Індивідуальне творче завдання</i>	<i>24</i>
ІСТОРИЧНИЙ ДОВІДНИК	27
<i>Ключові події</i>	<i>27</i>
<i>Історичні терміни та поняття</i>	<i>29</i>
<i>Історико-географічні області України</i>	<i>31</i>
<i>Генеалогічні схеми</i>	<i>32</i>
ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	34
<i>Питання до заліку</i>	<i>34</i>
<i>Питання до іспиту</i>	<i>35</i>

ПЕРЕДМОВА

Дисципліна «Історія України 1» пропонується студентам СВО «Бакалавр» освітньої програми «Історія та археологія». Метою її вивчення є формування наукового уявлення про закономірності історичного процесу у суспільно-політичній, соціально-економічній, культурно-духовній сферах давньої, середньовічної та ранньомодерної історії України. Вивчення її є надзвичайно важливим у процесі становлення професійного історика, здатного аналізувати факти минулого з огляду на потреби сучасного суспільства з метою прогнозування загального поступу та формулювання застережень, що впливають з історичного досвіду.

Для опанування змісту дисципліни та отримання відповідної атестації необхідно долучитися до семінарських занять, виконати аудиторно чотири модульні контрольні роботи, підготувати презентаційну доповідь із визначеної проблеми. Відвідування лекцій є вкрай необхідним, оскільки саме в такому форматі викладач актуалізує окремі сюжети історії України, орієнтує в сучасній інформації щодо цієї проблематики, систематизує наявне знання, розставляє акценти, окреслює проблемні питання та дискутує їх разом зі студентами. В умовах наявності широкого спектру навчальних посібників з історії України лекційний матеріал виступає системною основою підготовки з дисципліни. Поєднання досвіду викладача та творчої ініціативи студента зазвичай дає найкращий результат.

Це видання орієнтовано на студентів першого курсу, передусім на нещодавніх випускників загальноосвітньої школи. На наступних сторінках викладено інформацію щодо структури освітнього процесу, його змістового наповнення, «активних» завдань, що має реалізувати студент. Уважний перегляд даного видання дозволить зорієнтуватися в обсязі роботи, необхідної для опанування ключових проблем української минувшини та отримання заліку у першому семестрі й іспиту – у другому, і відповідно спланувати власну академічну діяльність, а отже, і життєві цикли на перший університетський навчальний рік.

АРХІТЕКТОНІКА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тиждень	Тема	Форма проведення заняття	Години
Змістовий модуль 1. Преісторія України			
1	Вступ до історії України	л	2
1	Походження та еволюція людини на теренах сучасної України	л	2
2	Найдавніші цивілізації на теренах України	л	2
3	Трипільська культура	с	2
3	Першопочатки українства (до др. пол. IX ст.).	л	2
4	Східні слов'яни у VI – поч. IX ст.	с	2
5	МКР 1		
Змістовий модуль 2. Руська доба України			
5	Утворення Руської держави	л	2
5	Першоджерела про виникнення Русі	с	2
6	Русь на піднесенні	л	2
	Хрещення Русі	л	2
7	Соціально-економічні відносини в руських землях Суспільство	л	2
7	Хрещення Русі	с	2
9	Українські землі у період політичної роздрібленості Русі.	л	2
9	Ідентифікація Русі: назва, територія, етнічна приналежність	с	2
10 11	Галицько-волинське королівство або Королівство руське	л	2
11 12	Монгольська навала та її наслідки. Русь і Степ	л	2
13	Данило Галицький: постать на тлі епохи и	с	2

13	Українська культура доби Русі	л	2
14	Шедеври руської культури	с	2
13	МКР 2		
Семестр 2			
<i>Змістовий модуль 3. Ранньомодерна Україна</i>			
1	Визволення України з-під влади Орди. Литовський фактор в історії України	л	2
2	Українські землі у складі інших держав. Турецько-татарська агресія	л	2
2	Литовсько-польські унії та їхній вплив на українські землі	с	2
3	Соціально-економічний розвиток українських земель у XV – першій половині XVI ст.	л	2
4	Литовські статuti	с	2
4	Люблинська унія та її наслідки для України	л	2
5	Соціально-економічний розвиток українських земель у XV – першій половині XVI ст.	л	2
6	Становище православної церкви в Україні. Берестейська унія	л	2
6	Паралельний світ: еліта ранньомодерної України	с	2
6	МКР 3		
<i>Змістовий модуль 4. Українське козацтво</i>			
7-8	Виникнення українського козацтва	л	2
8	Характеристичні риси українського козацтва	с	2
9	Парадигма козацької державності. Запорозька Січ	л	2
10	Боротьба з турецько-татарською експансією.	л	2
10	Опозиційний дебют козацтва: козацькі війни кінця ХУІ ст.	с	2
11	Суспільні рухи кінця ХУІ ст. Селянсько-козацькі повстання.	л	2
12	Козацько-селянські повстання 1620 – сер. 1630-х рр.	л	2

12	Козацькі і козацько-селянські повстання (кінець XVI – початок XVII ст.)	с	2
13 14	Акорд козацько-селянських виступів кінця 1630-х рр.	л	2
14	Козацько-селянські повстання (30-ті роки XVII ст.)	с	2
15	Українська культура під впливом європейського Відродження (др. пол. XVI – сер. XVII ст.)	л	2
16	Український побут ранньомодерної доби	с	2
16 17	Захист ІТЗ		4
16	МКР 4		

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття 1

ТРИПІЛЬСЬКА КУЛЬТУРА

Питання для обговорення

1. Відкриття трипільського світу. Версії щодо походження трипільської культури.
2. Особливості матеріальної культури трипільців.
3. Мова та світогляд носіїв трипільської культури.
4. Куди поділося Трипілля?

Література

1. Бурдо Н.Б., Відейко М.Ю. Трипільська культура: спогади про золотий вік. Харків: Фоліо, 2007. 414 с.
2. Відейко М. Ю. Подорож до прадавньої країни. Київ: Вища шк., 2011. 167 с.
3. Відейко М. Трипільська археологічна культура в Україні. *Народна творчість та етнографія*. 2005. №3. С.22-25.
4. Залізняк Л. Походження українців у тумані патріотичних міфів та політичних спекуляцій. *Той, хто відродив Могиланку: зб. до 60-ліття В'ячеслава Брюховецького*. Київ: [Києво-Могилянська академія], 2007. С. 334-349.
5. Шмаглій М.М., Відейко М.Ю. Трипільські протоміста. *Археологія*. 1993, № 3. С. 52-63.

Семінарське заняття 2

СХІДНІ СЛОВ'ЯНИ У VI – НА ПОЧАТКУ IX СТ. *

Питання для обговорення

1. Розселення слов'ян на теренах України.
2. Господарська діяльність слов'янської людності.
3. Соціальний розвиток і духовна культура слов'ян.

Література

- Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин. Київ, 2013. С. 33-39.
- Хрестоматія з історії України / Упоряд. та автор коментарів Уривалкін О.М. Київ, 2007. С. 12-19.
- Борисенко В.Й. Курс української історії: З найдавніших часів до XX століття. Київ, 1998. С. 22-41.
- Давня історія України: У двох книгах. Кн. 2. Київ, 1995. С. 16-69.
- Залізняк Л. Стародавня історія України. Київ, 2012. С. 333-354 (особливо 350-354).
- Козлов М.М. Уявлення давніх слов'ян про потойбічний світ. *Український історичний журнал*. 2000. №3. С. 61-73.

Семінарське заняття 3

ПЕРШОДЖЕРЕЛА ПРО ВИНИКНЕННЯ РУСИ

Питання для обговорення

5. «Повість врем'яних літ» (ПВЛ) як історичне джерело.
6. ПВЛ про початкову Русь:
 - ПВЛ про розселення слов'ян по Дніпру
 - традиції та звичаї східних слов'ян
 - походження Аскольда і Діра
 - початок правління Олега у Києві
7. Літописні легенди та їхнє раціональне зерно:
 - утворення Києва
 - покликання варягів
 - загибель Ігоря та помста Ольги
8. Арабські та візантійські автори про Русь.

Література

Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. Київ, 1990. URL: <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar01.htm> (01); <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar02.htm> (02)

Макарчук С. А. Писемні джерела з історії України: курс лекцій. Львів, 1999. С. 40-48.

Брайчевський М. Ю. Вибране: в 2 т. Т. 1. Київ, 2009. С. 618-623. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0005235%2D2

Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин. Київ, 2013. С. 42-43.
Січинський В. Чужинці про Україну. Аусбург, 1946. С. 11-17.

Семінарське заняття 4

ХРЕЩЕННЯ РУСИ

Питання для обговорення

1. Володимир Великий / Святий: роль особи в історії.
2. Передумови прийняття Руссю християнства в якості державної релігії.
3. Процес хрещення: легенда* та реальність.
4. Наслідки охрещення Руської держави.

Література

Полонська-Василенко Н. Історія України. Т. 1: до середини ХУІІ століття. Київ, 1994. С. 110-120.

Ричка В.М. Лицар Духу: Володимир Великий в історії та пам'яті. Київ. С. 3-42.

Ричка В.М. «...И просвѣти ю крещеньем святым» (Християнізація Київської Русі). Київ, 2013. С. 82-113.

Ричка В.М. Хрещення Русі 988 р.: ідейний зміст літописного сюжету. *Ruthenica: Зб. наук. пр. – Т. 3 / НАН України. Ін-т історії України; Наук. ред.: В. М. Ричка, О. П. Толочко.* 2004. С. 93-102.

Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. В. Яременка. Київ, 1990. URL: <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar01.htm> (01); <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar02.htm> (02)

Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин. Київ, 2013. С. 52-56.

Семінарське заняття 5

КОРОЛЬ ДАНИЛО ЧИ ДАНИЛО ГАЛИЦЬКИЙ?

Питання для обговорення

1. Походження майбутнього галицько-волинського князя.
2. Шлях до князівського столу.
3. Внутрішня та зовнішня політика Данила Романовича.
4. Історичні оцінки діяльності короля Данила.

Література

Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин. Київ, 2013. С. 94-100.

Хрестоматія з історії України / Упоряд, та автор коментарів Уривалкін О.М. Київ, 2007. С. 12-19.

Галицько-волинський літопис [Переклад Л.Махновця]. URL: <http://litopys.org.ua/links/galvol.htm>. (У рік 6758 [1250]. У рік 6772 [1264]).

Александрович В., Войтович Л. Король Данило Романович. Біла Церква, 2013.

Борисенко В.Й. Курс української історії: З найдавніших часів до XX століття. Київ, 1998. С. 83-85.

Грушевський М. Історія України-Руси. Т. III. Розділ I. <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur30105.htm> (Смерть Данила, його характеристика).

Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. Львів, 2007. С. 31-35.

Христан Н. Король Данило Романович в історичній концепції галицьких русофілів: конструювання образу. *Історичні та політологічні дослідження*. Вінниця, 2018. С. 207-210.

Семінарське заняття 6

ІДЕНТИФІКАЦІЯ РУСІ

Питання для обговорення

9. Дискусія про походження етноніму «Русь».
10. Етапи формування території Русі.
11. Русь та проблема етногенезу українського народу: погляди М.Брайчевського, Л.Залізняка.
12. Імперські маніпуляції довкола історії Русі у статті В.Путіна «Про історичну єдність росіян та українців»: експертна думка, інформаційна агресія?
 - Які факти з історії Русі президент рф залучає до аргументації?
 - У чому проявилася маніпуляція ними?
 - З якою метою автор апелював до історії Русі, на відстань 1000 років тому?

Література

Борисенко В.Й. Курс української історії: З найдавніших часів до XX століття. Київ, 1998. С. 58-61.

Брайчевський М. Походження Русі С.159-165, 185-192.

Горський А.А. Ще раз про роль норманів у формуванні Київської Русі. *Український історичний журнал*. 1994. №1. С. 3-9.

Залізняк Л. Стародавня історія України. Київ, 2012. С. 355-419.

Ричка В.М. Про еволюцію назви «Русь» в етнополітичній історії України. *Український історичний журнал*. 1991. №2. С. 86-88.

Грушевський М. Велика, Мала і Біла Русь. *Український світ*. 1992. №1. С.16-17; №2. С.20, 29-31. URL: <http://litopys.org.ua/hrs/hrs05.htm>

Шип Н. Дискусія про термін «Русь». *Український історичний журнал*. 2002. №6. С. 92-107.

Путін В. Про історичну єдність росіян та українців. *Президент России*. URL: http://kremlin.ru/events/president/news/66182?fbclid=IwAR0Wj7W_7QL2-IFInLwl4kI1FOQ5RxJAemrvCwe04r8TIAm03rcJrycMSYY. 12 июля 2021 года. 17:00.

Відгук українських істориків на статтю В.Путіна "Про історичну єдність росіян та українців" / Інститут історії України НАН України; Громадський просвітницький проект "Лікбез. Історичний фронт". Київ, 2021. 8 с.

Семінарське заняття 7

УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ НА ПЕРЕХРЕСТЯХ РАНЬОМОДЕРНОЇ ЄВРОПИ (сер. XIV – сер. XVI ст.)

Питання для обговорення

1. Кревська унія для України (Ядвіга та Ягайло; обставини польсько-литовського зближення; сутність унії; що для України?).
2. Феномен удільних князівств (що таке удільне князівство?; виникнення та розвиток Київського та Волинського князівств; причини згортання удільних князівств).
3. Острозькі – руські державці (витоки; яскраві представники роду; діяльність і вплив на політичну ситуацію; припинення династії).

Література

Борисенко В.Й. Курс української історії: З найдавніших часів до XX століття. Київ, 1998. С. 89-100, 102-105.

Українсько-литовська доба / О.Русіна, І.Сварник, Л.Войтович (та ін.). Київ, 2011. 1320-1569. С. 24-30, 46-49, 62-64.

Історія України в особах. Литовсько-польська доба. Київ, 1997. С. 68-76 (Костянтин Острозький).

Візнюк В. Василь Костянтин Острозький – оборонець українських земель від нападів татар. Острозький краєзнавчий збірник. С. 77-80.

Тесленко І. Родина Острозьких в історії та пам'яті нащадків. *Антиквар*. <https://antikvar.ua/rodyna-ostrozkyh/>

Русина О. В. Україна під татарами і Литвою. Київ, 1998. С. 66-70, 123-134.

Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин. Київ, 2013. С.119-120 (Кревська унія).

Семінарське заняття 8

ПРОТИРІЧЧЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У XV- XVI СТ.

Питання для обговорення

1. Шляхетське землеволодіння.
2. Зміна обличчя українського міста.
3. Литовські статuti: історія створення та їхня сутність і значення.

Література

Україна і Литва в XIV-XVI століттях. Політико-правові та соціально-економічні аспекти / Відп. ред. Смолій В.А. Луцьк, 2011. С. 85-89, 192-211, 212-239.

Яковенко Н. Нарис історії *України* з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ: Генеза, 1997. С. 113-115.

Статuti Великого князівства Литовського: У 3-х томах. Том І. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. Ківалова, П.Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. С. 5-9, 18-37.

Статuti Великого князівства Литовського: У 3 т. Том ІІ. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / За ред. С. Ківалова, П.Музиченка, А. Панькова. Одеса, 2003. С. 3-14.

Статuti Великого князівства Литовського: У 3 т. Том ІІІ. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. Кн. 1 / За ред. С.Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса, 2004. С. 3-17.

Семінарське заняття 9

ДИСКУСІЇ НАУКОВЦІВ ДОВКОЛА ЛЮБЛІНСЬКОЇ ТА БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ УНІЙ

Питання для обговорення

1. Люблінська унія: чи виграла Україна?
2. Берестейська унія: об'єднання чи розбрат?
3. Польська версія обох уній.

Література

Білоус Н. Люблінська унія 1569 р.: історіографічні погляди та інтерпретації (до 440-річчя Люблінської унії). *Український історичний журнал*. 2010. Вип. 1 (№490). С.65-83.

Грушевський М. Історія України-Руси. Том IV. Розділ V. URL: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur405.htm> Том VI. Розділ VI. URL: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur606.htm>

Полонська-Василенко Н. Історія України. Київ, 1995. Т. 1. С. 341-344, 373-387-394.

Руда О. Висвітлення проблематики Люблінської унії 1569 р. у працях краківських істориків зламу XIX-XX ст. *Дрогобицький краєзнавчий збірник. Збірник наукових праць*. 2004. Вип. VIII. С. 146-155.

Старченко Н. Люблінська унія як ресурс формування концепту політичного «народу руського» (1569–1648 рр.). *Український історичний журнал*. 2019. №2 С. 4-44.

Тимошенко Л. Реформа і криза (до 425-річчя Берестейської унії). *HISTORIANS*. URL: <https://www.historians.in.ua/index.php/en/avtorska-kolonka/2885-leonid-timoshenko-reforma-i-kriza-do-425-richchya-berestejskoji-uniji> 25 october 2021

Тимошенко Л. В. Берестейська унія 1596 р. Навч. посібник. Дрогобич, 2004. С.7-40.

Яковенко Н. Нарис історії *України* з найдавніших часів до кінця XVIII ст. Київ: Генеза, 1997. С. 128-138-154.

Семінарське заняття 10

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА: ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ РІЗНИХ ПОКОЛІНЬ

Питання для обговорення

1. Погляд XIX- початку XX ст.: Д. Яворницький, М. Грушевський.
2. Проблема передумов появи козацтва у діаспорному науковому середовищі: Н.Полонська-Василенко, С.Плохій.
3. Сучасне потрактування чинників виникнення козацтва: В.Щербак.

Література

Грушевський М. Історія України-Руси. Том VII. Розділ II. Початки української козащини.

(Об'яснення початків козащини. Козакування як побутове явище і козацьке ім'я, два сюжети) URL: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur702.htm>

Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: У 3 т.Т. 2. Київ, 1990. С.6-15.

Полонська-Василенко Н. Історія України. Київ, 1995. Т. 1. С. 361-362.

Плохій С. Брама Європи. Харків, 2016. С. 111-117.

Історія українського козацтва. Нариси у двох томах / Редкол. В.А.Смолій. Т.2. Київ, 2007. С. 65-72.

Щербак В. О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина XV — середина XVII ст. Київ, 2000. URL: <http://litopys.org.ua/coss1/shch02.htm>

Семінарське заняття 11

ХАРАКТЕРИСТИЧНІ РИСИ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Питання для обговорення

1. Козацтво як фактор українського етногенезу.
2. Організація козацького середовища.
3. Військові клейноди та козацька символіка.
4. Характерні риси козаків.
5. Козацький побут, звичаї та обряди.

Література

Боплан Г.Л. Опис України. Київ, 1990. С. 174-175-179. URL: <http://litopys.org.ua/boplan/opys.htm>

Історія українського козацтва. Нариси у двох томах / Редкол. В.А.Смолій. Київ, 2006-2007. Т. 1. С. 285-294-313-324; Т.2. С. 6-18-33, 74-132.

Шерер Ж. Літопис малоросії, або історії козаків-запорожців. Київ, 1994. С. 172-174. URL: <http://litopys.org.ua/scherer/sher.htm>

Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: У 3 т. Т. 1. Київ, 1990. С.143-162, 198-224-232-240-255, 449-455.

Семінарське заняття 12

ПАРАЛЕЛЬНИЙ СВІТ: СВІТОГЛЯДНИЙ ПРОСТІР ЕЛІТИ РАННЬОМОДЕРНОЇ УКРАЇНИ

Питання для обговорення

1. Релігійні конверсії: спроба погляду зсередини (Паралельний світ).
2. «Чоловік добрий» і «чоловік злий»: два ментальні стереотипи української шляхти. (Паралельний світ). С. 106
3. Топос «з'єднаних народів» у панегіриках князям Острозьким і Заславським (біля витоків української ідентичності).
4. Уявлення шляхтичів ХУІІ ст. про свою належність.

Література

Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні ХVІ-ХVІІ ст. Київ: Критика, 2002.

Яковенко Н. Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні ХVІ – початку ХVІІІ століття. Київ, 2012. С. 63-104 (особливо с. 80-91).

Семінарське заняття 13

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Питання для обговорення

1. Чинники формування козацької самосвідомості.
2. Аналоги українського козацтва у західному світі.
3. Українське козацтво в колі східноєвропейських християнських козацьких спільнот.
4. Українські козаки та їх рицарські аналоги в середньовічній Європі.

Література

Щербак В. Формування козацької самосвідомості: (кінець XVI - перша половина XVII ст.). *Наукові записки. Том 18, Історичні науки*. 2000. С. 50-55.

Смолій В.А. Феномен українського козацтва в загальноісторичному контексті. *Український історичний журнал*. 1991. №5. С.61-72.

Щербак В. О. "Козацький слід" у вітчизняній історії XVI-XVIII ст. *Студії з україністики: зб. наук. праць / [за ред. Р. Радишевського]*. Київ, 2004. Вип. V. С. 262-272.

Історія українського козацтва. Нариси у двох томах / Редкол. В.А.Смолій. Київ, 2006. Т. 1. С. 102-157.

Семінарське заняття 14

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА НАПРИКІНЦІ XVI СТ. – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

Питання для обговорення

1. Від «Русі» до «України»: еволюція назви, самоназви та самоусвідомлення до середини XVII ст.
2. Мовна ситуація в українських землях.
3. Освіта на українських теренах.
4. Автори-полемісти: Іван Вишенський, Захарія Копистенський.

Література

Борисенко В.Й. Курс української історії. Київ: Либідь, 1998. С. 130-133-135.

Висоцький О.Ю. Історія української культури: Навчальний посібник. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009.

Історія України в особах: Литовсько-польська доба / О.Дзюба. Київ: Україна, 1997. С. 135-145-152.

Історія української культури. Т. 2 (Українська культура XIII — першої половини XVII століть). Київ, 2001. Розділ IV (4.7, 4.13, 4.18). URL: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult2.htm>

НАСТАНОВИ З ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

У перекладі слово «семінар» означає розсадник, а в буквальному розумінні – поширення знань шляхом усних виступів та обговорень. Цей вид занять передбачає розгляд під модеруванням викладача підготовлених студентами доповідей і повідомлень, виступи з доповненнями до відповідей однокурсників, участь у дискусії. Семінар являє собою активну форму навчального процесу, під час якого студенти розширюють і зміцнюють отримані на лекціях та у процесі самостійної роботи знання, вчаться критично аналізувати документи й матеріали, набувають навичок публічних виступів, ведення полеміки, виробляють уміння послуговуватися науковою термінологією та академічною лексикою.

На семінар виноситься тема, яка розбивається на кілька взаємопов'язаних питань, що становлять проблему, що характеризується невизначеністю та потребує / передбачає варіанти її розв'язання.

Починати підготовку до семінару необхідно з ознайомлення з темою, планом і переліком запропонованих джерел інформації. Доступ до рекомендованих інтелектуальних ресурсів зазначено у плані (посилання на портал факультету, адреса іншого ресурсу, фонди наукової бібліотеки ДонНУ імені Василя Стуса або Вінницької обласної бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва). Доречним є залучення додаткової літератури, знайденої студентом. При цьому обов'язковою вимогою є її науковий характер, тобто необхідно використовувати монографії, статті у наукових збірниках і журналах, матеріали наукових конференцій, ресурси наукових установ, державних органів, громадських організацій. Небажаним є звернення до статей виразно публіцистичного характеру чи публікацій сумнівної наукової цінності.

Обов'язковою умовою підготовки до семінару є укладання конспекту. Конспект – це короткий виклад основного змісту тексту. Доцільно спочатку прочитати літературу (щоб створити загальне уявлення про сюжет) і тільки після цього приступати до конспектування. Важливою є форма конспекту. Записи мають бути зручними. Важливо виділяти окремі положення, висновки, їхні докази та обґрунтування. Таке розчленування змісту конспекту повинне здійснюватися завдяки абзацам, підкреслюванням, вказівками «Причини», «Висновки», «Підсумки» тощо. Конспект повинен бути наочним, тобто таким, яким зручно користуватися під час виступу. Тому доцільне використання таких

засобів виділення: заголовних літер, які виділяють ключові думки; кольорового чорнила, яким підкреслюють окремі положення, важливі дати, імена; прямокутних рамок навколо найзначніших понять, термінів; зірочок на полях навпроти важливих фактів; підкреслювань; схем тощо.

Готуватися необхідно до кожного із запропонованих питань, оскільки всі складові семінарів виносяться на МКР, залік, іспит. Варто мати на увазі, що доповідь із питання не повинна перевищувати 15 хвилин. Структура «ідеального» виступу на семінарі (відповідно і його текстової основи): постановка проблеми (визначення важливості питання для розуміння історичної політики загалом), стисла характеристика джерел інформації, залучених до доповіді, виклад суті питання, висновки.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА ПОРАДИ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

ПРЕЗЕНТАЦІЙНА ДОПОВІДЬ «ІСТОРИЧНА ПОСТАТЬ НА ТЛІ ЕПОХИ»

Алгоритм

Кожен студент має обрати одну із запропонованих постатей, підібрати матеріал з наукової та науково-популярної літератури (наукові довідники, монографії, наукові статті, газетна періодика). Остаточний оформлений текст виступу (вордівський файл) разом із презентацією необхідно у визначений додатково термін надіслати на адресу корпоративної пошти викладача. Після оцінювання всі презентації будуть розміщені на порталі для загального огляду. Доповіді заслуховуватимуться на лекційних заняттях відповідної тематики згідно графіку.

Перелік персоналій для їх опрацювання у презентації

Аскольд і Дір
Ігор Рюрикович
Княгиня Ольга
Святослав Ігорович
Володимир Великий
Ярослав Мудрий
Володимир Мономах
Роман Мстиславич
Данило Романович
Юрій І Львович
Роксолана (Анастасія Лісовська)
Дмитро Вишневецький (Байда)
Криштоф Косинський
Северин Наливайко
Юрій Дрогобич
Іван Федорович (Федоров) Друкар
Костянтин-Василь Острозький
Галшка (Єлизавета) Гулевичівна
Петро Конашевич-Сагайдачний

Петро Могила

Оцінювання презентаційного виступу

- красномовна назва, що розкриває сутність теми (наприклад, «Іван Богун: звитяга на коні») – 1;
- у тексті виступу (до 3х сторінок) наявність визначених елементів (біографічний нарис, зв'язок із Поділлям, внесок у певну сферу, вшанування особи) та повнота їх розкриття - 2;
- репрезентативність, оформлення, мовна грамотність презентації – 4;
- виступ в аудиторії, відповіді на питання – 3.

Вимоги до презентації

1. Презентація має «супроводжувати» текст доповіді.
2. Обсяг: 12–15 слайдів.
3. Кожен кадр повинен мати назву.
4. У кадрі – мінімум тексту, наголос зробити на зображувальних матеріалах (фото, портрети, карти, автографи, обкладинки творів, репродукції картин тощо). Кожен зображувальний об'єкт повинен бути ідентифікований (мати підпис).
5. Матеріали складаються з:
 - титульного слайда;
 - інформаційних слайдів;
 - завершального слайда.
 У титульному слайді вказуються: тема виступу; прізвище, ім'я, по батькові доповідача, курс, група.
 Завершальний слайд містить перелік джерел інформації (грамотно оформлений).
6. Презентація повинна мати естетичний вигляд, бути зорієнтованою на комфортне сприйняття аудиторією.

Поради американського психолога Дейла Карнегі щодо підготовки презентацій

Ефективне представлення презентації досягається за рахунок виконання чотирьох загальноприйнятих етапів – чотирьох “П”: планування, підготовки, практики та презентації:

Планування

1. Визначте основні моменти доповіді на основі аналізу специфіки аудиторії.
2. Опишіть відношення вашої аудиторії до даної теми – її знання та досвідченість, потреби, бажання і цілі. Запитайте себе: “Наскільки аудиторія готова до сприйняття цієї теми?”
3. Визначте мету презентації, продумайте, як вона співвідноситься з очікуваними результатами. Ви прагнете щось донести до аудиторії, переконати її, навчити, мотивувати свою думку? Коли мета точно сформульована, її легко досягти.
4. Зміст презентації повинен залежати від цілей доповідача, інтересу та рівня знань аудиторії. Використовуйте загальні й зрозумілі слова і фрази, фокусуючи увагу на меті доповіді.

Підготовка

1. Підготуйте текст супроводжуючої доповіді відповідно до визначеної структури та часу, відведеного на показ презентації.
2. Визначте важливість вашого повідомлення. Запитайте себе: “Чому це повідомлення так важливе для мене?”
3. Сформууйте структуру презентації, поставивши її в центрі доповіді і виділивши ключові моменти, що спираються на факти.
4. Підготуйте цікавий початок презентації. Задайтеся яким-небудь питанням, здивуйте аудиторію або приведіть в приклад який-небудь випадок, здатний зацікавити аудиторію. Відкриття повинне займати від 5% до 10% презентації.
5. Визначте головні ідеї доповіді та обґрунтуйте їх статистикою, документами, аналогіями або наочними прикладами. Майте на увазі, що всі основні ідеї повинні бути пов’язані з темою доповіді. Враховуючи, що слухачі пам’ятають від 4 до 6 різних позицій, ретельно відбирайте головні ідеї. Вони повинні скласти від 80% до 85% презентації.
6. Підготуйте хороше завершення презентації, що відповідає меті доповіді та запам’ятовується. Це може бути оригінальне (але не надто) підведення підсумків, інше формулювання теми або внесення сумнівів у ряди слухачів. Також може бути ефективним повернення до початку доповіді. Під час вибору способу завершення слід визначити, яку реакцію ви чекаєте від слухачів. Завершення повинне займати від 5% до 10% презентації.

Практика

1. Підготуйте презентацію, яка має супроводжувати Вашу доповідь.
2. Повправляйтеся з доповіддю перед невеликою аудиторією або друзями та дізнайтеся їх думку про зміст і стиль презентації. Нижче перераховані питання, яким слід приділити особливу увагу:
 - Чи добре сприймається доповідь?
 - Чи спираються основні моменти доповіді на факти?
 - Чи зрозумілі малюнки та ілюстрації, чи достатньо ілюструють вони дану тему?
 - Чи не використовуєте ви терміни та вирази, незрозумілі аудиторії?
 - Чи є завершення презентації таким, що запам'ятовується?
 - Чи задоволені Ви самі своєю доповіддю?
3. Запишіть репетицію свого виступу на відео та уважно перегляньте її, відзначаючи всі відхилення від теми й інші прояви негараздів. Пам'ятайте, що кращий спосіб боротьби з нервозністю – це упевненість в собі, що зростає з кожним новим виступом.
4. Якщо це можливо, проведіть декілька репетицій, використовуючи нові ідеї та способи подання матеріалу. Зупиніться на тому способі, який вам більше подобається.
5. Налаштуйтеся на той час, який Вам відведено для презентації.

Презентація

1. Абсолютне володіння даною темою, максимальне залучення уваги аудиторії та донесення до неї важливості вашого повідомлення.
2. З погляду професіонала проведення презентації слід вважати привілеєм, який вимагає високого ступеня відповідальності, зате надає додаткових можливостей.
3. Із самого початку створіть сприятливе враження. По можливості дивіться в очі слухачам. Будьте самим собою і розслабтеся.
4. Розповідаючи, будьте природні. Промовляйте ствердним підвищеним тоном. Уповільнюйте мову, щоб виділити головні моменти, витримуйте паузи, щоб відокремити їх один від одного.
5. Відповідаючи на питання, акцентуйте увагу на основних моментах Вашого дослідження, не відхиляйтеся від сутності питання.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ТВОРЧЕ ЗАВДАННЯ

ЧАСТИНА 1 – 25 балів

Проаналізувати за запропонованим планом одну монографію АБО одне опубліковане джерело із наведеного переліку. Кожне видання може обрати один студент. Усі видання є у відкритому доступі, тому знайти їх необхідно самостійно.

Монографії

Моця О. П. "Русь", "Мала Русь", "Україна" в післямонгольські та козацькі часи. Київ: Наукова думка, 2009.

Стратегії та ритуали конфлікту: шляхетський соціум Волині зламів XVI і XVII ст. Джерела та інтерпретації / Упоряд. Н. П. Старченко. Київ: Інститут історії України, 2020.

Україна і Литва в XIV-XVI століттях Політико-правові та соціально-економічні аспекти / Відп. ред. Смолій В.А. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2011.

Українське козацтво. Золоті сторінки історії / О. А. Бачинська, Т. В. Чухліб, В. О. Щербак. Київ: Кристал Бук, 2015.

Щербак В. Українське козацтво: формування соціального стану: Друга половина XV – середина XVII ст. 2-е вид. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська акад», 2006.

Вирський Д. Річ Посполита про козаків (1560-і – початок 1650-х рр.). Київ : НАН України, Ін-т історії України, 2021. 288 с.

Опубліковані джерела

Боплан Г. Л. де. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансільванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн. Київ: Наук. думка; Кембрідж (Мас.): Укр. наук. ін-т, 1990.

Кінан Е. Російські історичні міфи. Київ: "Критика", 2001.

Січинський В. Чужинці про Україну. Авгсбург, 1946.

Шевальє П'єр. Історія війни козаків проти Польщі. Пер. з фр. Ю. Назаренко. Київ: Томіріс, 1993.

Структура аналізу монографії:

- стислий виклад змісту видання
- визначення її актуальності

- виклад висновків, які робить автор
- особиста оцінка прочитаного.

Обсяг роботи – 9-10 сторінок форматного тексту.

Структура аналізу друкованого джерела:

- стислий виклад змісту видання;
- визначення загального спрямування змісту джерела;
- особиста оцінка прочитаного,
- визначення значення аналізованого джерела в історичній науці.

Обсяг роботи – 9-10 сторінок форматного тексту.

ЧАСТИНА 2 – 15 балів

У наведеному нижче фрагменті «статті» путіна «Про історичну єдність росіян та українців» знайти перекручення історії України та подати їх розвінчання за планом:

- 1) фейк,
- 2) наукове пояснення сюжету,
- 3) з якою метою автор вдався до перекручення минулого.

«Після руйнівного нашествя Батия, коли багато міст, у тому числі Київ, були розорені, роздробленість посилилася. Північно-Східна Русь потрапила у ординську залежність, але зберегла обмежений суверенітет. Південні та західні руські землі здебільшого увійшли до складу Великого Князівства Литовського, яке, хочу звернути на це увагу, в історичних документах називалося Великим Князівством Литовським і Руським.

Представники княжих і боярських родів переходили на службу від одного князя до іншого, ворогували між собою, але й дружили, укладали союзи. На Куликовому полі поряд з Великим князем Московським Дмитром Івановичем билися воєвода Боброк з Волині, сини Великого князя Литовського Ольгерда – Андрій Полоцький і Дмитро Брянський. При цьому свої війська на з'єднання з Мамаєм вів Великий князь Литовський Ягайло – син тверської княжни. Все це – сторінки нашої спільної історії, відображення її складності та багатомірності.

Важливо зазначити, що і у західних, і у східних руських землях розмовляли однією мовою. Віра була православною. Аж до середини XV століття зберігалося єдине церковне керівництво.

На новому щаблі історичного розвитку центрами тяжіння, консолідації території Давньої Русі могли стати й Литовська Русь, й Московська Русь, що укріплюлася. Історія розпорядилася так, що центром возз'єднання, який продовжив традицію давньоруської державності, стала Москва. Московські князі – нащадки князя Олександра Невського – скинули зовнішнє ярмо, почали збирати історичні руські землі.

У Великому Князівстві Литовському йшли інші процеси. У XIV столітті правляча еліта Литви прийняла католицизм. У XVI столітті була укладена Люблінська унія з Польським Королівством – створилася «Річч Псполита Обох Народів» (по суті – польського і литовського). Польська католицька знать отримала значні земельні володіння та привілеї на території Русі. Згідно з Берестейською унією 1596 року частина західно-руського православного духовенства підкорилася владі Папи Римського. Проводилося ополячення і латинізація, православ'я витіснялося».

ІСТОРИЧНИЙ ДОВІДНИК

КЛЮЧОВІ ПОДІЇ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: IV – СЕРЕДИНА XVII СТ.

Дата	Подія
IV–VII ст.	Анти
860	Похід князя Аскольда на Візантію.
	Прийняття Аскольдом християнства
882–912	Правління Олега в Києві
907, 911	Договори між Руссю і Візантією
912–945	Князювання Ігоря
941, 944	Походи руських дружин на Візантію
945	Повстання древлян
945–957	Регенство княгині Ольги
965	Походи Святослава на Волзьку Булгарію і Хозарський каганат
957–972	Князювання Святослава
968, 971	Дунайські походи Святослава
980–1015	Князювання Володимира Святославича
988	Офіційне хрещення Русі
1019–1054	Князювання Ярослава Мудрого
1036	Розгром дружинами Ярослава Мудрого печенігів під Києвом
1037	Спорудження Софійського собору
1097	Любецький з'їзд князів
1113	Створення у Києво-Печерському монастирі «Повісті минулих літ»
1113–1125	Князювання Володимира Мономаха в Києві
1185	Невдалий похід новгород-сіверського князя Ігоря проти половців
1187	Перша літописна згадка назви «Україна»
1199	Об'єднання Галицького і Волинського князівств
1223, 31 травня	Битва на р. Калці
1236–1242	Завойовницький похід монголів
1238–1264	Князювання Данила Галицького
1240	Оборона Києва від монгольських завойовників
1253	Коронація Данила Галицького
1264–1301	Князювання Лева Даниловича в Галичині
1272–1288	Князювання Володимира Васильковича у Волинській землі
1301–1315	Князювання Юрія Львовича в Галицько-Волинській землі
1315–1323	Князювання Андрія і Лева Юрійовичів
1323–1340	Князювання Юрія II Болеслава
1362	Розгром ординського війська біля Синіх Вод
1362–1398	Князювання Володимира Ольгердовича в Київському князівстві
1385	Кревська унія

1387	Остаточне приєднання Галичини до Польського королівства
1399	Поразка литовського війська в битві з ординським на м.Ворсклі
1430–1452	Князювання Свидригайла у Волинському князівстві
1440–1455	Князювання Олелька Володимировича в Київському князівстві
1443	Заснування Кримського ханату
1452	Ліквідація Волинського удільного князівства
1455–1470	Князювання Семена Олельковича в Київському князівстві
1482	Перший напад кримських татар на Київ
1489	Перша письмова згадка про українських козаків
1490–1492	Повстання під проводом Мухи
1508	Виступ Михайла Глинського
1529	Перший Литовський статут
1557	«Статут на волоки»
1566	Другий Литовський статут
1569	Люблінська унія
1572	Виникнення реєстрового козацтва
1574	Видання «Апостола» – перша друкована книга в Україні
1576	Відкриття Острозької школи
1588	Третій Литовський статут
1591-1593	Повстання під проводом К.Косинського
1594-1596	Повстання під проводом С.Наливайка
1595-1657	Роки життя Б.Хмельницького
1596	Берестейська унія
1625	Повстання на Подніпров'ї
1630	Повстання під керівництвом Тараса Федоровича (Трясило)
1632	Освіта Києво-Могилянської колегії
1635	Повстання під проводом І.Сулими
1637	Повстання під керівництвом Павлюка, Скидану та Гуні
1638	Повстання під керівництвом Я.Остряніна
	«Ординація Війська Запорозького»

ІСТОРИЧНІ ТЕРМІНИ ТА ПОНЯТТЯ

Автокефалія – незалежність церкви з інших одновірних церков.

Автономія – самоврядування певної частини держави.

Ариани – одно из наиболее радикальных течений протестантизма.

Бароко – стиль в архітектурі, для якого притаманні підкреслена урочистість, пишна декоративність, динамічність.

Братство – українська православна громадська православна організація.

Васал – феодал, залежний від іншого, могутнішого феодала.

Верв – сільська громада на Русі.

Віче – народні збори, на якому вирішувалися важливі державні питання.

Вікінги – у Скандинавії учасники морських походів.

Вотчина – земельна власність, що передавалася в спадщину.

Діалект – місцева говірка.

Династія – ряд монархів з одного роду, які змінюють один одного на троні за правом успадкування.

Дипломатія – офіційна діяльність глав держав, урядів по здійсненню зовнішньої політики, захисту її прав, інтересів за кордоном.

Духовна культура – досягнення в галузі освіти, науки, літератури, мистецтва.

Етногенез – сукупність історичних, соціально-культурних явищ і процесів, які спричинили утворення етносу.

Зимівник – господарство запорізького козака, яке спочатку використовувалося для утримання тварин узимку, а згодом перетворилося на багатогалузеве господарство.

Єзуїти – члени католицького ордена «Товариство Ісуса», заснованого 1534 р. для зміцнення влади Папи римського, боротьби з Реформацією, за «чистоту» католицького віровчення.

Ідол – зображення божества, який є об'єктом релігійного поклоніння.

Ієрархія – підпорядкованість службових (світських чи духовних) звань, чинів нижнього рівня вищому.

Капище – місце для вшанування язичницьких богів і жертвоприношень.

Катехизис – церковне посібник, у якому формі запитань і відповідей викладаються догмати і принципи православної моралі.

Клейноди – символи гетьманської влади.

Колонізація – заселення вільної території.

Конфедерація – союз окремих держав, об'єднаних спільними керівними органами.

Культ – поклоніння комусь або чомусь, звеличення, обожнення.

Літопис – історичний твір, у якому опис подій вівся по роках (по літах).

Магдебурзьке право – право міст на самоврядування; вперше оформилося в XIII ст. у місті Магдебург.

Маєток – земельна власність, що давалася за військову службу без права вільно розпоряджатися (дарувати, заповідати, заставляти тощо).

Матеріальна культура – матеріальні цінності (одяг, їжа, житло тощо), які задовольняють матеріальні потреби людей.

Митрополія – церковно-територіальна одиниця, яка очолює митрополит, підлеглий патріарху.

Монголо-татарське ярмо – експлуатація руськогох населення монголо-татарськими завойовниками.

Монотеїзм – єдинобожжя, поклоніння одному богу.

Народність – спільнота людей, сформована в процесі злиття різних племен, якій притаманні спільна територія, мова, культура.

Натуральне господарство – господарство, при якому, продукти праці виробляють для задоволення потреб виробників, а не для продажу.

Паланка – адміністративно-територіальна одиниця (округ).

Псалтир – одна з біблійних книг, складається з релігійних пісень – псалмів.

Пантеон – усі боги певного культу, пов'язані системою ієрархічної залежності.

Панищина – примусова безоплатна праця феодално-залежного селянина, що працює власним реманентом у господарстві феодала.

Плем'я – об'єднання кількох родів, якому притаманні спільна територія, мова, елементи культури.

Полонізація – політика Польщі, спрямована на поширення польської мови, католицького віросповідання за межами етнічних польських земель.

Полюддя – у Русі щорічний об'їзд князем з його дружиною підвладних земель для збирання данини.

Регент – тимчасовий правитель держави замість монарха.

Релігія – віра в існування надприродних сил – богів, духів, душ, у їхнє панування над світом.

Рід – об'єднання кровних родичів, для якого характерна спільна власність на засоби виробництва, виробництво і споживання, звичаї; характерна для первісного суспільства.

Світський – цивільний, нерелігійний.

Смерди – в Русі вільні члени громади.

Тіун – у Київській Русі керівник господарством князя.

Унія – об'єднання, союз держав.

- Фільварки** – багатогалузеві натуральні господарства, в якому використовувалася праця залежних селян, частково пов'язані з ринком.
- Фреска** – живописний твір, виконаний водяними фарбами на вологій штукатурці.
- Цех** – об'єднання міських ремісників однієї чи декількох подібних спеціальностей.
- Ченці** – члени релігійних груп, які прийняли обітницю відмови від усіх сімейних і суспільних зв'язків, майна з метою спасіння душі.
- Часослов** – богослужбова книга, що містить тексти релігійних пісень та молитов.
- Чинш** – податок, який платили землевласникам особисто вільні селяни за користування земельними угіддями.

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ОБЛАСТІ УКРАЇНИ

- Буковина** – історико-географічна назва території нинішньої Чернівецької області України.
- Великий Степ** – великі простори Азії і Східної Європи, що простягнулися від кордонів Китаю до Карпат, населені кочовими народами.
- Поділля** – історико-географічна область у басейнах річок Південний Буг і Дністер (територія сучасних Вінницької, Хмельницької, Тернопільської та невеликі частини Івано-Франківської і Львівської областей).
- Покуття** – історико-географічна область України, обмежена річками Дністер, Черемош і Карпатами (утворюють кут). Східна частина сучасної Івано-Франківської області.
- Полісся** – територія на півночі України (басейн річок Прип'яті, середнього Дністра й Десни), частково покрита лісом. Це північні землі сучасних Чернігівської, Київської, Волинської, Рівненської та Житомирської областей.
- Великий Луг** – плавни Дніпра по обе стороны от о.Хортица. Ныне почти вся эта территория в 1 млн га залита Каховским водохранилищем.

ГЕНЕАЛОГІЧНІ СХЕМИ

Генеалогічна схема руських князів* (династія Рюриковичів)

Покоління

- I. Ігор (912–945)
- II. Святослав (957–972)
- III. Ярополк (972–980)
 Олег (000–000)
 Володимир (980–1015)
- IV. Мстислав (988–1036)
 Борис князь ростовський (996–1015)
 Всеволод Святослав Гліб князь муромський (996–1015)
 Ізяслав Святополк (1015–1019)
 Ярослав Мудрий (1019–1054)
 Добронєга
- V. Брячислав Володимир князь галицький (1187–1198)
 Ізяслав (1054–1078)
 Святослав (1073–1076)
 Всеволод (1076, 1078–1093)
- VI. Ігор Ганна Єлизавета
 Всеслав (1068–1069)
 Ростислав князь тмутараканський (1064–1067)
 Святополк (1093–1113)
 Давид князь волинський (1084–1112)
 Олег князь Новгород-сіверський (1097–1115)
 Володимир (Мономах) (1113–1125)
 Ростислав Князь Переяславський (1093)
- VII. Рюрик Князь Перемишльський (1084–1092)
 Володар (1084–1124)
 Василько князь Тербовльський
 Ізяслав Всеволод (1139–1146)
 Ігор (1146)
 Мстислав (1125–1132)
 Ярополк (1132–1138)
 Юрій Довгорукий (1154–1157)
- VIII. Ростислав князь перемишльський (1124–1128)
 Володимирко (1141–1152)
 Іван Юрій Ізяслав (1146–1154)
 Ростислав (1154, 1159–1161; 1161–1167)
 Андрій Князь Володимиро-Суздальський (1157–1174)
 Гліб
- IX. Іван Ярослав (Осмомисл) (1152–1187)

- Мстислав (1167–1170)
 Рюрик (1173, 1176, 1180–1181, 1194–1201, 1203, 1203–1204, 1205–1206, 1206–1207, 1207–1210)
 Мстислав Володимир
- X. Володимир (1187–1198)
 Олег Роман (1199–1205)
 Ростислав Мстислав (Удатний) (1219–1227)
- XI. Данило (1238–1264)
 Василько (1264–1269)
- XII. Лев (1264–1301)
 Мстислав Шварно (1264–1269)
 Володимир (1272–1288)
- XIII. Юрій I (1301–1315)
- XIV. Андрій (1315–1323)
 Лев (1315–1323)
 Марія
 Юрій II Болеслав (1323–1340)

* в дужках подані роки правління

Генеалогічна схема литовських князів (династія Гедиміновичів)

Покоління

- I. Гедимін (1316–1341)
- II. Ольгерд (1345–1377)
 Євнут-Іван Кеайстут (1345–1382)
 Коріат Любарт (1340–1349)
- III. Ягайло (1377–1392)
 Свидригайло ((1430–1452)
 Володимир (1362–1398)
 Вітовт (1392–1430)
 Сигізмунд (1432–1440)
- IV. Ядвіга (1384–1399)
 Владислав Казимир (1440–1492)
 Олелько (1440–1455)
- V. Олександр (1492–1506)
 Сигізмунд (1506–1548)
 Михайло (1420–1481)
 Семен (1455–1470)

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Об'єкт, предмет і завдання історії України.
2. Хронологічні та територіальні межі історії України.
3. Етапи нагромадження наукового знання з історії України.
4. Історія відкриття трипільського світу.
5. Версії щодо походження трипільської культури.
6. Особливості матеріальної культури трипільців.
7. Мова та світогляд носіїв трипільської культури.
8. Версії щодо сходження трипільської культури з історичної арени.
9. Праісторія: людність кам'яного та бронзового віків на території України.
10. Скіфи на теренах України.
11. Сармати у межах України.
12. Античні міста Північного Причорномор'я
13. Початки слов'янства та «Велике переселення народів».
14. Розселення слов'ян на теренах України.
15. Господарська діяльність слов'янської людності.
16. Соціальний розвиток східних слов'ян.
17. Духовна культура східних слов'ян.
18. Проблема походження Давньоруської держави.
19. Початковий етап давньоруської держави (кінець IX — кінець X ст.).
20. «Повість врем'яних літ» (ПВЛ) як історичне джерело
21. Зміни у політиці Русі на зламі X-XI ст.
22. Внутрішня стабілізація та підвищення міжнародного авторитету Київської держави у першій половині XI ст.
23. Перша релігійна реформа Володимира.
24. Передумови прийняття християнства як державної релігії.
25. Процес християнізації Русі
26. Сильні та слабкі сторони християнізації Русі.
27. Володимир Великий / Святий: роль особи в історії.
28. Наслідки хрещення Руської держави.
29. Господарство у руських землях.
30. Формування феодалних відносин у Русі.
31. Структура населення Русі.
32. Посилення відцентрових тенденцій у Русі у другій половині XI ст.
33. Причини та наслідки роздробленості Русі.
34. Характеристика удільних князівств.

35. Галицька та Волинська землі наприкінці X – у XII ст.
36. Утворення Галицько-Волинського князівства.
37. Піднесення Галицько-Волинської держави.
38. Занепад Галицько-Волинської держави у другій чверті XIII ст.
39. Внутрішня та зовнішня політика Данила Романовича.
40. Історичні оцінки діяльності короля Данила.
41. Хозари, печеніги, половці на руському прикордонні.
42. Монголо-татарська навала та її наслідки для Русі.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Проблема походження Руської держави.
2. Початковий етап Русі (кінець IX — кінець X ст.).
3. Внутрішня стабілізація та підвищення міжнародного авторитету Київської держави у першій половині XI ст.
4. Прийняття християнства як державної релігії Русі та його наслідки.
5. Володимир Великий / Святий: роль особи в історії.
6. Соціально-економічний поступ Русі.
7. Причини та наслідки роздробленості Русі.
8. Характеристика удільних князівств.
9. Галицько-Волинська держава.
10. Король Данило: роль особи в історії.
11. Монголо-татарська навала та її наслідки.
12. Українські землі у складі ВКЛ.
13. Польська експансія на українські терени.
14. Закарпаття, Буковина, Чернігово-Сіверщина.
15. Кримське ханство та його експансія на українські землі.
16. Передумови, сутність, наслідки Люблінської унії.
17. Соціально-економічні протиріччя у другій половині XIV – першій половині XV ст.
18. Кревська унія для України.
19. Київське та Волинське удільні князівства.
20. Острозькі – руські державці.
21. Українські міста у другій половині XIV – середині XVI ст.
22. Литовські статuti: історія створення, їхня сутність і значення.

23. Люблінська унія: передісторія, сутність, наслідки.
24. Берестейська унія та її наслідки.
25. Передумови виникнення українського козацтва.
26. Виникнення та внутрішній устрій Запорізької Січі.
27. Виникнення реєстрового козацтва.
28. Шляхетська колонізація українських теренів.
29. Соціуми в українських землях.
30. Козацькі виступи під проводом К.Косинського та С.Наливайка.
31. Вихід козацтва на міжнародну арену.
32. Козацтво та Україна у добу П.Сагайдачного
33. Козацькі війни у 1625-1638 рр.
34. Реанімація православ'я. Петро Могила.
35. Полемічна література. Автори-полемісти: Іван Вишенський, Захарія Копистенський.
36. Умови розвитку культури у другій половині XIV – першій половині XVII ст.
37. Освіта у другій половині XIV – середині XVII ст.
38. Книжкова справа та література у другій половині XIV – середині XVII ст.
39. Архітектура й образотворче мистецтво у другій половині XIV – середині XVI ст.
40. Зародження українського бароко в архітектурі.

